

Cent anys de Dama

El 4 d'agost, la ciutat d'Elx celebra el centenari del descobriment del bust ibèric que li ha donat fama universal. La figura, però, no podrà ser-hi per la negativa del ministeri de Cultura a traslladar-la sota excuses tècniques que no convencen els il·licitans.

Fa exactament cent anys, el 4 d'agost de 1897, un llaurador il·licità de 14 anys, Manuel Campello, ajudava el seu pare a tombar un ribàs per abancalar la finca L'Alcúdia, quan el seu pic troba una pedra enorme. Per intentar treure-la, va començar a apartar la terra que la cobria. A poc a poc va anar descobrint el rostre inexpressiu i enigmàtic de la Dama, que el mirava. Després, la figura fou portada a Elx i exposada al balcó del propietari de la finca. El rebombori que s'alçà fa cent anys s'ha tornat a repetir enguany però per la raó contrària: en el bimilenari de la ciutat i el centenari de la troballa, Elx desitjava poder veure la Dama *in situ*. El ministeri de cultura, però, addueix motius tècnics per no autoritzar el trasllat: el viatge, diuen, podria danyar la Dama.

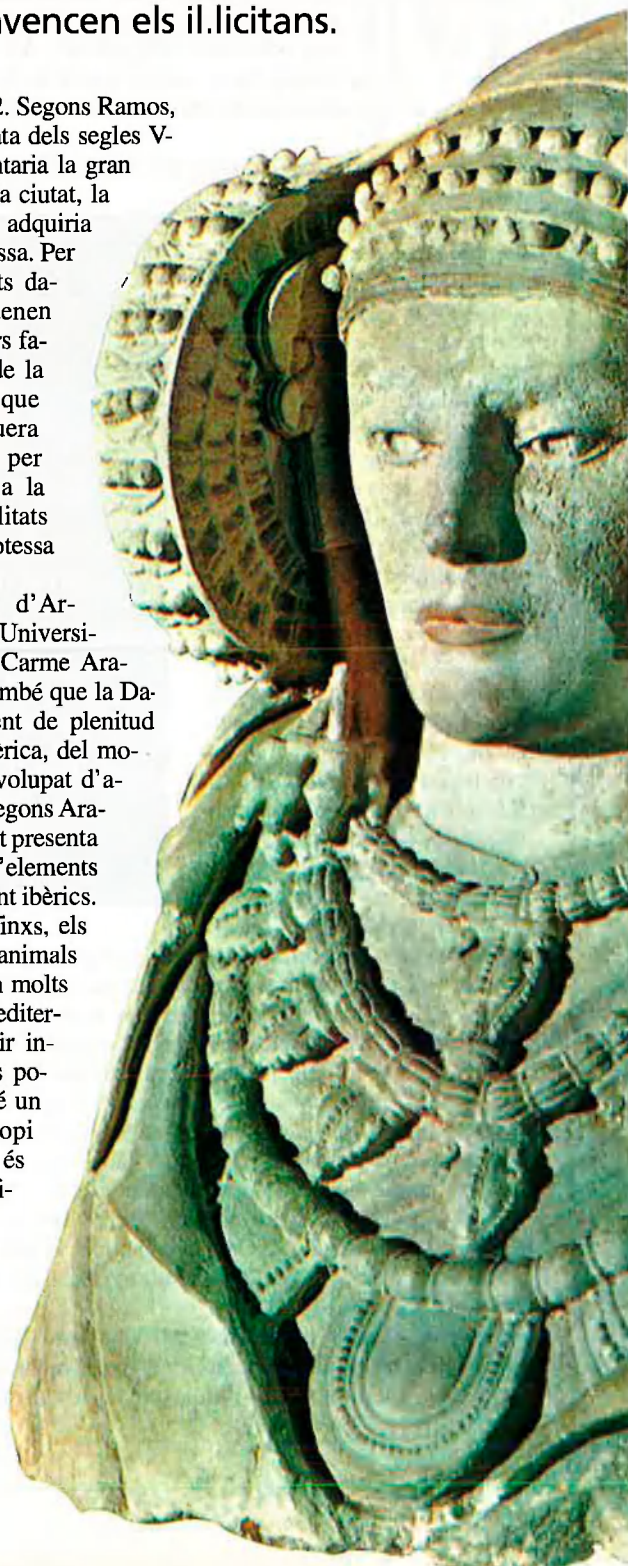
La resposta del poble d'Elx, en aquests últims mesos, ha estat unànim. Grups polítics, sindicats i veïns s'han mobilitzat en totes direccions perquè la Dama visite la ciutat: xiquets de tot el País Valencià han enviat més de 20.000 postals al ministeri per reclamar la dama; les Corts Valencianes també s'han mostrat a favor; i els fabricants de calçat –indústria fortament assentada a Elx– han inclòs en més de 400.000 caixes de sabates fulls explicatius de les reivindicacions il·licitanes.

Al cap i a la fi, la ciutat sent com seua la que, possiblement, siga la màxima representació de l'art ibèric. Així ho pensa Rafael Ramos, arqueòleg i fill d'Alejandro Ramos, qui va comprar L'Alcúdia per a iniciar el 1935 una sèrie de campanyes arqueològiques que no van rebre suport de les administra-

cions fins el 1982. Segons Ramos, la Dama –que data dels segles V-IV a.c.– representaria la gran sacerdotessa de la ciutat, la qual, en ser-ho, adquiria la qualitat de deessa. Per això, les diferents dames trobades tenen diferents caràcters facials, depenent de la sacerdotessa que l'escultor estiguera representant; i, per això, reuneixen a la vegada les qualitats de dona, sacerdotessa i deessa.

La catedràtica d'Arqueologia de la Universitat de València, Carme Arnegui, defensa també que la Dama és "l'exponent de plenitud de l'escultura ibèrica, del moment més desenvolupat d'aquesta època". Segons Arnegui, aquest bust presenta tota una sèrie d'elements que són únicament ibèrics. Així com les esfinxs, els toros o d'altres animals es representen en molts altres llocs del mediterrani i poden tenir influències d'altres pobles, la Dama "té un llenguatge propi dels ibers i no és una adopció de tipus estrangers".

Segons descriu Ramos en el llibre *La Dama de Elche*, (Ed. Albatros) és evident que la figura va ser esculpida

en terres il·licitanes perquè està feta amb material procedent de les seues pedreres. Els collars que adornen el bust representen joies amb bules porta-amulets i amfores, que representen models datats entre els anys 440 i 260 a.c.

Els viatges de la Dama. El cert és que, després del seu descobriment el 1897, la Dama ibèrica no estigué molt temps en Elx. Catorze dies després de la troballa, el propietari de la finca L'Alcúdia, el Doctor Campello, va vendre el bust a Pierre Paris, un francès que s'havia traslladat expressament a Elx per veure la representació del Misteri, i que de seguida va fer els

tràmits per adquirir la figura i poder exposar-la en el Museu del Louvre. El 30 d'agost la Dama d'Elx eixia cap a París, sota la protecció de Pierre Paris qui, en nom de la primera galeria gala, havia pagat 4.000 francs -5.200 pesetes de l'època- pel bust. A París va ser on la batejaren com Dama d'Elx, ja que els il·licitants sempre li digueren la Reina Mora.

En el Louvre va continuar fins el 1939, any en que el perill de la guerra va empènyer els francesos a traslladar-la al castell de Montauban, molt aprop de Toulouse. Dos anys després, els governs del dictador Franco i del mariscal Petain van arribar a un acord per fer un intercanvi d'obres entre els museus del Louvre i del Prado, entre les quals es trobava la Dama d'Elx. La idea va sorgir del mateix mariscal Petain, cap

Als catorze dies del descobriment del bust, el Louvre ja havia comprat la Dama per 5.200 pesetes.

del govern col·laboracionista de Vichy, que cercava aliats polítics, tot i que l'intercanvi de les obres va ser finalment proposat pel govern franquista. La tornada de la Dama es presentà com un triomf del dictador que recuperava, deien els diaris de l'època, "la dignitat espanyola". Inmediatament fou instal·lada en el Museo del Prado, des d'on només va eixir per visitar Elx el 1965, amb motiu del VII Centenari del Misteri d'Elx.

La teoria de la falsificació

El desembre de 1996, John F. Moffit, professor d'Història de l'Art en la New Mexico State University, publicà *El caso de la Dama de Elche*, obra en la que es defensa que el bust trobat fa cent anys no és ibèric sinó una obra del segle XIX, esculpida per Francesc Pallás com una falsificació.

En un article publicat recentment en *Historia 16*, Rosario Pallás, periodista i besneta del presumpte falsificador, afirma que en l'època en que, segons Moffit, es feu la figura, el taller de l'escultor era al costat de la vivenda familiar i, malgrat que els fills visitaven continuament el seu pare mentre treballava, ningú no el va veure mai escolpint aquest bust. Rosario Pallás assegura igualment que "el senyor Moffit no aporta cap documentació sobre Pallás per demostrar l'engany, si es que hi va haver". Per la seua banda, Carme Aranegui, afirma que el llibre de Moffit s'aproxima al tema "per la via del sensacionalisme i demostra un desconeixement de l'escultura del XIX". Moffit situa la falsificació com una coartada per la reafirmació nacional en el context crític de l'Espanya del 98, però, segons Aranegui, la troballa no tingué tant ressó per que "algú ho visquera com compensació". À. M.

Informes i contrainformes.

Ara, la ciutat demana novament que torne. Durant un any i mig, segons l'ajuntament d'Elx, el ministeri defensava la seua negativa acollint-se a un informe tècnic que en realitat no existia. Una pregunta del diputat d'Esquerra Unida Manuel Alcaraz al Govern central va permetre descobrir que no existia el suposat informe de la Junta Superior de Museus que el ministeri presentava com justificació per a dir que la Dama no podia traslladar-se. Segons va contestar el secretari d'Estat de Relacions amb les Corts, "la Junta Superior no va emetre un informe tècnic, sinó que va deliberar sobre l'afèr

La Dama fou esculpida entre els segles V i IV aC

Cap de cavall trobat en el jaciment de l'Alcúdia. Entre el 1935 i el 1982, el jaciment no va rebre cap ajuda de l'administració.

ARXIU

previst en l'ordre del dia i va adoptar un acord per majoria dels membres presents”.

Segons l'arqueòleg i director del Museu Arqueològic d'Elx, Rafael Ramos, la negativa a traslladar la

existència d'un tercer informe, fet pel mateix Museu Arqueològic Nacional —on ara es troba la Dama—, segons el qual la salinitat i la humitat d'Elx podrien afectar negativament el bust. Segons fonts

ARXIU

Un vas trobat en l'Alcúdia. Correspon al període de l'ibèric III o d'influència púnica.

Dama té l'origen en anteriors fets ocorreguts amb cessions d'obres. Concretament, afirma Ramos, el trasllat dels Bous de Costitx al Museu de Mallorca i les posteriors reclamacions perquè aquests toros de l'edat del bronze no tornaren al Museu Arqueològic Nacional, va ser el que va decidir els responsables polítics i museístics de Madrid a negar-se a cedir peces tant emblemàtiques.

Així doncs, ara per ara, l'únic informe que ha vist la llum pública és el que va encarregar l'ajuntament d'Elx, i que el passat maig va ser entregat al ministeri. Tot i això, la passada setmana el diari Levante-EMV va informar sobre

L'informe tècnic de l'Ajuntament preveu solucions per garantir la constància dels nivells d'humitat i temperatura.

de l'Ajuntament d'Elx, aquestes raons són simples excuses, ja que l'informe encarregat per la corporació municipal diu tot el contrari. Aquest, l'*Informe Tècnic relatiu al desplaçament i exhibició temporal de la Dama en el Museu Arqueològic d'Elx amb motiu del 1er Centenari del seu descobriment*, argumenta que el trasllat es pot realitzar garantint que la Dama no patirà cap desperfecte. El seus autors, l'arqueòleg Rafael Ramos, l'arquitecte Antonio J. Serrano, i els enginyers industrials Tomàs Brotons i Lluís Miquel Jené, defensen que és possible traslladar la Dama sense moure-la de l'urna ni el pedestal on es troba. En contra

del que es diu des del Museu Arqueològic Nacional, l'informe aporta solucions perquè les condicions d'humitat i temperatura siguin les correctes. Una doble urna, que embolcallaria la que actualment conserva la Dama, podria evitar que aquestes condicions es vegeren alterades, ja que es podria tractar l'aire situat entre totes dues. Per a evitar que, una vegada exposada, es modifiqui la temperatura constant, l'informe preveu la limitació d'accés a la sala on es troba la Dama, a més d'un complex sistema de climatització. Els visitants haurien d'entrar en grups de 15 a 20 persones i no serhi més de 15 minuts.

A més, l'informe inclou nombrosos plànols de com hauria de ser el camió que el transportara per garantir la seguretat de la peça. Un complex mecanisme serviria per aconseguir una estabilitat dinàmica que evitaria "excessives vibracions i tensions, principalment durant el trasllat, que podria perjudicar la cohesió estructural de la pròpia pedra".

Tot plegat fa pensar els representants de l'ajuntament d'Elx que, si la Dama no viatja és perquè no hi ha una "voluntat política" clara. Des que fa mesos, l'ajuntament va demanar una entrevista amb la ministra de Cultura, Esperanza Aguirre, aquesta reunió s'ha ajornat dues vegades. Tot i això, l'equip de govern municipal no ha cedit encara a la resistència i continuarà demanant la reunió i el trasllat de la Dama en els pròxims mesos. "Si no és per l'agost, ens agradaria que la Dama vinguera a l'octubre, quan es celebrarà una exposició amb diversos objectes íbers trobats en el jaciment de l'Alcúdia", diuen les mateixes fonts.

El 4 d'agost, els il·licitants tornaran a veure la rèplica d'una Dama en el balcó on el Doctor Campello la va exposar fa cent anys, visitaran el jaciment de l'Alcúdia i, a les dotze, cremaran una falla que representa la Reina Mora, però l'autèntica, l'enigmàtica Dama que ha mobilitzat la ciutat i tot el País, no hi serà.

Àlex Milian